

3. Берулава М.Н. Состояние и перспективы гуманизации образования // Педагогика. – 1996. – № 1.
4. Лаптева Г.С., Евсеева Е.Ю. Преимущество гуманистических тенденций в общем и высшем профессиональном образовании // Гуманитарное образование: традиции, новации. – С.П.Б., 2001.
5. Медушевский В. Дух музыки и дух музыкального воспитания // Искусство в школе. – 1995. – № 2.
6. Норов О. Гуманістичні ціннісні орієнтації // Рідна школа. – 1997. – № 11.
7. Художня освіта і проблеми виховання молоді: Зб. наук. статей. – К., 1997.
8. Эстетическое воспитание в школе. – Казань, 1991.

Аннотация

Сегодня во многих государствах на смену устарелой учебно-дисциплинарной модели образования приходит личностно ориентированная модель. Образование возвращается к формуле классической старины: учимся не для школы, а для жизни. Статья посвящена ретроспективному рассмотрению некоторых наиболее весомых идей, которые касаются музыкального образования и воспитания детей в разные исторические периоды. По своему содержанию, значимости, прогрессивности они и сегодня актуальны и могут быть отнесены к гуманистическим.

**Давидюк Л.
НПУ імені М.П. Драгоманова**

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИКЛАДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Одне із завдань вивчення мов національних меншин в школі – прилучення до культури народу – носія мови. Виконання цього завдання можливо за умови використання лінгвокультурологічного підходу до вивчення мовного курсу.

Проблема співвідношення мови, культури, етносу не нова. Ще на початку ХІХ ст. її намагалися вирішити німецькі вчені – брати Грімми. Їхні думки знайшли свій розвиток в Росії в 60-70-ті роки ХІХ ст. в працях Ф.Буслаєва, О.Афанас'єва, О.Потебні. Найбільш широкого розголосу набули в світі ідеї В.Гумбольта. За В.Гумбольтом, мова є “народний дух”, вона є “саме буття” народу. Культура виявляється перш за все в мові. Мова є дійсна реальність культури, вона здатна ввести людину в культуру. Пізніше проблему співвідношення мови і культури розглядали Е.Сепір, М.Толстой, В.Телія, Ю.Степанов, Н.Арутюнова, В.Воробйов. Саме вони висловили думку про те, що мова – це і знаряддя культури, і її частина, і умова її існування.

Лінгвокультурологія відносно нова наука. Як самостійний напрямок лінгвістики вона сформувалася у 90-ті роки ХХ ст., має своїм предметом мову і культуру, досліджує виявлення культури народу, що знайшло своє відображення і закріплення в мові. Лінгвокультурологія досліджує сучасні та історичні мовні факти з точки зору духовної культури.

Відомо, що людина тільки тоді стає людиною, коли вона з дитинства засвоює мову і разом з нею культуру свого народу. Значну частину інформації людина отримує саме через лінгвістичний канал, тому людина існує більше в світі концептів, створених нею для інтелектуальних, духовних, соціальних потреб, ніж в світі предметів та речей. Успіх людини в суспільстві залежить від того, наскільки добре вона володіє словом, притому навіть не стільки в плані культури мовлення, скільки в опануванні мовою, вмінні бачити той культурний фон, що стоїть за мовною одиницею. Висока мовленнєва культура людини, його добре знання і відчуття мови, за словами В.Виноградова, – “найкраща опора, найвірніша підмога і найнадійніша рекомендація для кожної людини в її суспільному житті і творчій діяльності”.

Предметом дослідження лінгвокультурології є одиниці мови, що набули символічного, еталонного, образно-метафоричного значення у культурі. В.Маслова відносить до таких одиниць наступні: 1) предмет лінгвокраїнознавства – безеквівалентна лексика; 2) міфологізовані мовні одиниці: архетипи, міфологеми тощо; 3) пареміологічний фонд мови; 4) фразеологічний фонд мови; 5) еталони, стереотипи, символи; 6) метафори і образи мови; 7) стилістичний устрій мови; 8) мовленнєва поведінка; 9) мовленнєвий етикет.

З методичної точки зору найбільш перспективними в плані оволодіння культурою народу в процесі вивчення шкільного мовного курсу серед вищезазначених одиниць є безеквівалентна лексика, пареміологічний та фразеологічний фонди мови, стилістичний устрій мови, мовленнєва поведінка та мовленнєвий етикет. Розглянемо кожний з цих предметів.

Безеквівалентні мовні одиниці – це позначення специфічних для даної культури явищ (*щи, каша, баня, гармошка*), що є продуктом комулятивної функції мови і можуть розглядатися як вмістилища фонових знань. Це суто національні вирази, в яких сама реальність національна, і тому слово, що її називає, містить національно-культурний компонент.

Пареміологічний фонд мови складають прислів'я та приказки. Більшість прислів'їв – це стереотипи народної свідомості, і культурологію цікавлять перш за все саме ті прислів'я, походження і функціонування яких нерозривно пов'язано з історією народу, його культурою, побутом, мораллю тощо.

Фразеологічний фонд мови – найцінніше джерело відомостей про культуру та менталітет народу. У фразеологізмах знаходять відображення уявлення народу про міфи, ритуали, звички, мораль, поведінку тощо. Фразеологічні одиниці відображають у своїй семантиці процес розвитку культури народу, фіксують і передають від покоління до покоління культурні установки і стереотипи. Фразеологізми, за виразом Ф.Буслаєва, містять в собі “і моральний закон, і здоровий глузд, виражені в короткому вислові, що заповіли предки нащадкам”. Фразеологізми – душа будь-якої національної мови.

Предметом дослідження в лінгвокультурології є також стилістичний устрій мови. Взаємовідносини між літературною мовою і нелітературними формами її існування визначаються перебігом розвитку культурної історії суспільства: історією його писемності, школи, літератури тощо. Вплив культури народу на нормативно-стилістичний устрій мови носить досить опосередкований, хоч і глибокий характер. Відомо, що мова неоднорідна. В ній розрізняють літературну мову і діалекти, просторіччя і арго. М.Толстой розглядав культуру також в чотирьох зрізах – елітарному, селянському, міському, професійному. В.Маслова, співвідносячи різновиди існування мови і культурні зрізи, отримала наступні паралелі:

- літературна мова – елітарна культура;
- діалекти і говори – народна культура;
- просторіччя – культура для народу, так звана “третя культура”;
- арго – професійні субкультури.

Носієм літературної мови і елітарної культури є еліта суспільства – творча та науково-технічна інтелігенція. Саме їй притаманна багата лексика з логічно побудованими синтаксичними конструкціями, бездоганна вимова тощо. При чому це не тільки вільне володіння всіма можливостями мови, але й її творче, креативне використання. На літературну мову сьогодні великий вплив має розмовне мовлення, і не тільки на публіцистичне мовлення, але й на художнє і навіть наукове.

Предметом спеціального дослідження в лінгвокультурології є мовленнєва поведінка та мовленнєвий етикет. Важливу роль в формуванні культури спілкування відіграє мовленнєвий етикет, тобто вироблені суспільством правила мовленнєвої поведінки, обов’язкові для членів суспільства, національно специфічні, усталено закріплені в мовленнєвих формулах, але в той же час такі, що історично змінюються. За словами Ю.Рождественського, дотримання мовленнєвого етикету є показником розвитку особистості.

Як відомо, створює культуру та існує в ній людина, особистість. Категорії культури відображають специфіку існуючої системи цінностей і закладають зразки соціальної поведінки і сприйняття світу. Ця система координат формує мовну особистість. Людина виступає носієм національної ментальності, що може бути досліджена через мову, яка є найважливішим із засобів ідентифікації людини. Ю.Караулов вважає, що мовна особистість – це людина, яка має здатність створювати та сприймати тексти, що різняться: а) ступенем структурно-мовної складності; б) глибиною і точністю відображення дійсності; в) визначеною цільовою спрямованістю.

Ю.Караулов розробив модель мовної особистості. Мовна особистість, на його думку, має три структурних рівня: вербально-семантичний, когнітивний та прагматичний. Кодування і декодування інформації відбувається при взаємодії цих трьох рівнів “комунікативного простору особистості”. Мовна особистість існує в

просторі культури, що відображена в мові, в формах суспільної свідомості на різних рівнях, в стереотипах і нормах поведінки, в речах матеріальної культури тощо.

Мова втілює, зберігає і транслює культуру. Але мова лише механізм. Зберігає культуру текст. Не мова, а текст відображає духовний світ людини. Саме текст пов'язаний з культурою, бо його пронизує безліч культурних кодів. Саме текст зберігає інформацію про історію, етнографію, національну психологію, національну поведінку, про все те, що складає зміст культури. В свою чергу, правила побудови тексту залежать від контексту культури, в якому він виникає.

Тексти виступають в якості об'єкту безпосереднього спостереження в усіх лінгвістичних розвідках. Але підхід до тексту залежить від того, що вивчається – будова чи вживання мови.

При вивченні будови мови тексти виступають як “мовний матеріал”, із якого абстрагуються, або, за влучним зауваженням Л.Щерби, із якого “виводяться” мовні одиниці.

При вивченні вживання мови тексти розглядаються як самостійний об'єкт дослідження, що являє собою визначеним образом організовану послідовність мовних одиниць різних “ярусів”. Інакше кажучи, текст розглядається в аспекті “поєднання окремих членів мовної структури в єдине і якісно нове ціле”. (Г.Винокур)

В.Виноградов підкреслював, що “розуміння і тлумачення літературного тексту – основа філології і разом з тим основа дослідження духовної, а частково і матеріальної культури”. А О.Горшков, розвиваючи думку В.Виноградова, підкреслював, що глибоке розуміння літературного тексту як феномену мовного вживання допомагає кращому практичному опануванню мовою, осягненню духовної та матеріальної культури народу – носія мови.

При вивченні вживання мови лінгвістичний та історико-культурний аспекти вивчення тексту поєднуються.

Висновки.

Кінцевою метою вивчення шкільного мовного курсу повинно бути формування мовної особистості та культурно-мовної компетенції особистості, на підставі якої втілюються в текстах і відтворюються носіями мови культурні смисли. Це можливо за умов використання в шкільній практиці досягнень лінгвокультурології.

З методичної точки зору найбільш перспективними в плані оволодіння культурою народу в процесі вивчення шкільного мовного курсу є безеквівалентна лексика, пареміологічний та фразеологічний фонди мови, стилістичний устрій мови, мовленнєва поведінка та мовленнєвий етикет.

Концепція трьохрівневого устрою мовної особистості має слугувати основою формування культурно-мовної компетенції особистості.

Основною дидактичною одиницею навчання мові повинен стати текст, бо саме

текст відображає духовний світ людини і є справжнім сховищем культури, саме текст дає унікальну можливість пізнання мовної особистості, “що стоїть за ним” (Ю.Караулов).

Використана література:

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М., 1998.
2. Буслаев Ф.И. Русские пословицы и поговорки, собранные и объясненные. – М., 1954.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М., 1996.
4. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедческая теория слова. – М., 1980.
5. Виноградов В.В. Из истории слов. – М., 1994.
6. Виноградов В.В. Проблемы литературных языков и закономерностей их развития. – М., 1967.
7. Винокур Г.О. Избранные работы по русскому языку. – М., 1959.
8. Воробьев В.В. Лингвокультурология. – М., 1997.
9. Горшков А.И. О дисциплинах, изучающих употребление языка // Русский язык за рубежом. – 1981. – № 3.
10. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – М., 1985.
11. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М., 1987.
12. Маслова В.А. Лингвокультурология. – М., 2001.
13. Рождественский Ю.В. Общая филология. – М.; 1996.
14. Толстой Н.И. Язык и народная культура: Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. – М., 1995.
15. Формановская Н.И. Речевой этикет и культура общения. – М., 1989.
16. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – М., 1974.

Аннотация

В докладе рассматривается лингвокультурологический аспект преподавания русского языка в средней школе. Цель обучения языку видится в формировании культурно-языковой компетенции учащихся – естественного владения не только процессами речепорождения и речевосприятия, но и владения установками культуры.

Дорош Г.О.
м. Хмельницьке

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Широта спектру предметів, які вивчаються в початковій школі, вимагає від учителя відповідної широти його професійних знань і умінь, зокрема методичної і лінгвістичної підготовки.

Питанням підготовки високоосвіченого фахівця початкової ланки, зокрема впровадження елементів інтегрованого навчання, використанням професійно зорієнтованих вправ, оволодінням культурою професійного мовлення займалися М.С.Вашуленко, Л.О.Варзацька, А.П.Каніщенко, Т.М.Лобода, М.В.Сокирко,